

معاینه نوزادان و بی‌قراری مادران

ساعت ۸ صبح، مادران هرکدام با نوزادی که در آغوش گرفته‌اند، منتظرند تا نوبت معاینه چشم فرزندشان برسد. بعضی مادران در اتاق استراحتی که برایشان در نظر گرفته شده است، نشسته‌اند و مشغول صحبت در مورد تجربه بچه‌داری و شرایط یکسانی هستند که دارند. مادران به ترتیب نوبت، نوزادان را داخل می‌برند و از اتاق خارج می‌شوند تا پزشک و پرستار، معاینه را با دقت بیشتری انجام دهند؛ همان ابتدا قطره‌ای در چشم نوزاد ریخته می‌شود تا معاینه چشم، راحت‌تر انجام شود و در پی آن، کمی بی‌قراری کودک، طبیعی است. اما بعضی مادران، طاقت‌گریه‌های نوزاد را ندارند و خودشان نیز هم پای نوزادشان، اشک می‌ریزند. بعضی مادران نیز زیر لب ذکر می‌گویند تا فرزندشان، مشکلی نداشته باشد. پرستار همان‌طور که حواش به معاینه است، بچه را هم آرام می‌کند و درگوشش می‌گوید: «چیزی نیست عزیزم! آرام باش کوچولو!» قرار بود دو ماه دیگر و درست در دل تابستان دنیا بیاید، اما انگار رؤیا عجله داشته و هفت ماهه به دنیا آمده است تا تولدش در بهار ثبت شود. پدر و مادر رؤیا خوشحال می‌شوند که حالا دو ماه زودتر نوزادشان را می‌توانند در آغوش بگیرند؛ هرچند اگر جنه دختر کوچشان درون لباس‌هایی که برایش خریده‌اند، گم شود.
باین حال، این تمام ماجرا نیست؛ رؤیا زودتر از موعد به دنیا آمده است و علاوه بر این، وزنش فقط یک کیلوگرم است؛ این یعنی ممکن است شبکیه چشم او نارس باشد و باید توسط فوق تخصص چشم پزشکی معاینه شود. رؤیا از آی‌سی‌یوی نوزادان بیمارستان سرخس با آمبولانس به تنها مرکز ROP مشهد اعزام شده است تا شبکیه چشمش معاینه شود. تشخیص پزشک، نارس بودن شبکیه چشم رؤیا و علاوه بر آن، عفونت سطح چشم اوست. باید بعد از ۷۲ ساعت که برای رفع عفونت، قطره درون چشم هایش ریخته می‌شود، تزریق انجام شود، در غیر این صورت، ۵۰ درصد احتمال وجود دارد که او بینایی‌اش را از دست بدهد.

مورد بعدی، مریم است که دیگر نوزاد نیست؛ نه از نظر سنی نه از نظر جنه. از دکتر ناصر شعبی، فوق تخصص شبکیه که معاینه این نوزادان را برعهده دارد، می‌پرسم علت مراجه این کودک چیست. می‌گوید: این بچه از زمانی که نوزاد و وزنش ۲٫۲ کیلو بود، بررسی و معاینه شد و برای اینکه خیالمان راحت‌شود، باید تا زمانی که چشم نوزاد به اصطلاح

رسیده شود، او را معاینه کنیم. حالا این کودک ۹ گیلو شده است و خدا را شکر مشکلی وجود ندارد. شعبی رو به مادر این کودک می‌کند و می‌گوید: «خدا را شکر آف شد!» این جمله که دیگر خانواده‌ها هم با آن نایبانی دارند، به این معناست که خطر، رفع و چشم نوزاد کامل شده است و مشکلی برای بینایی ندارد. مادر مریم، نفس راحتی می‌کشد و همان‌طور که کودکش را آرام می‌کند، به او می‌گوید: «دیگر تمام شد مامان! راحت شدی عزیزم!»

شبکیه نارس به چه معناست؟

شعبی با اشاره به مشکلات شبکیه نوزادان نارس، اظهار می‌کند: نوزادانی که زودتر از حد معمول به دنیا می‌آیند و نارسی دارند، ممکن است در خیلی از قسمت‌های بدنشان، مشکلاتی وجود داشته باشد که در یک فرد معمولی وجود ندارد. تعبیر این چشم پزشک و مدرس دانشگاه، این است که چشم را مانند یک دوربین عکاسی در نظر بگیریم که قسمت ته آن یعنی همان شبکیه، معادل یک فیلم دوربین عکاسی است و وقتی یک دوربین بدون داشتن فیلم هیچ است، پس چشم نیز بدون داشتن شبکیه، تقریباً هیچ است. علاوه بر این تعبیر عامیانه، توصیف پزشکی شعبی این است که: «شبکیه نوزادانی که زودتر از حد معمول به دنیا می‌آیند، ممکن است نارس باشد؛ یعنی شاید شبکیه آن‌ها کامل نشود، ضمن اینکه شبکیه، رگ‌های خون‌رسانی دارد که تا نه ماهگی کامل نمی‌شوند.» او ادامه می‌دهد: این رگ‌های نارس، ممکن است به صورت غیرطبیعی باشند و موجب خون‌ریزی داخل چشم یا کتنده شدن پرده عصب داخل چشم از شبکیه شوند و اگر این اتفاق‌ها بیفتد، یعنی فیلم دوربین عکاسی، سوخته است.

معاینه کدام نوزادان، ضروری است؟

البته طبق گفته شعبی، هرکدام از کشورها معیارهای مشخصی برای الزام به معاینه چشم نوزادان دارند که در ایران، این معیارها شامل تولد در کمتر از ۳۴ هفته و وزن دو کیلو یا زیر دو کیلو در نظر گرفته شده است. او اضافه می‌کند: اکنون به تمام بیمارستان‌ها، مراکز بهداشتی و درمانی و حتی خانه‌های بهداشت روستاها ابلاغ شده است که نوزادان با چنین شرایطی، نیازمند معاینه چشم هستند. البته ممکن است برخی نوزادان در هفته سی و ششم به دنیا بیایند، اما به دلیل اینکه نوزاد در آن آی‌سی‌یو بستری است، پزشک تشخیص می‌دهد که به معاینه نیاز دارد یا خیر.

نوزادان نارس در لبه تاریکی مطلق

روایتی از نوزادان نارس که ممکن است برخی از آن‌ها به دلیل

درمان نشدن بهنگام مشکلات شبکیه تا پایان عمر نابینا باقی بمانند

بیماری شبکیه چشم در نوزادان نارس، یکی از دشمنان خاموشی است که نه درد دارد، نه علامت و نه هیچ نشانه‌ای که پدر و مادر را درباره آن هوشیار کند. نوزاد در آی‌سی‌یو بستری و در حال رشد است، گاهی حتی از بیمارستان نیز مرخص می‌شود و به ظاهر هیچ چیز نگران‌کننده‌ای وجود ندارد. اما در همان حال، رگ‌های خونی شبکیه‌اش، ممکن است مسیری را طی کنند که اگر متوقف نشود، به نابینایی دائم او ختم خواهد شد. کادر پزشکی، فرصت درمان این بیماری را کوتاه می‌دانند؛ چیزی در حدود چند هفته. البته برخی خانواده‌ها به دلیل ترس یا ناآگاهی، در برابر معاینه و درمان فرزندشان، مقاومت می‌کنند اما به دلیل حساسیت موضوع، دستگاه قضایی پای کار آمده است تا دیگر هیچ کودک‌کی به دلیل ناآگاهی والدین، از نعمت بینایی محروم نماند. آنچه می‌خوانید، روایتی از حضور در کلینیک نوزادان نارس بیمارستان خاتم الانبیا(ص) مشهد و شرح آن چیزی است که برای بچه‌ها انجام می‌شود.

سعدیه آل‌براهیم خدیوکار

غفلت برخی والدین از معاینه حیاتی

پیگیری وضعیت شبکیه این نوزادان و مراقبت از آن‌ها به حدی حیاتی است که حتی ساعت و روز هم در بهبود این بیماری، تعیین‌کننده است؛ یعنی اگر معاینه چشم نوزاد و پس از آن، اقدام درمانی حتی به اندازه چند روز به تأخیر بیفتد، ممکن است بچه برای تمام عمر در خاموشی مطلق به سر ببرد.

شعبی مصداق‌های زیادی از اهمیت ندادن والدین به این موضوع در خاطر دارد که نتیجه آن، نابینایی فرزندشان بوده است. او می‌گوید: سال‌ها پیش، نوزاد یکی از خانواده‌های سرشناس در شهرمان، نارس به دنیا آمد اما آن‌ها برای معاینه چشم تعلل کردند تا به اصطلاح خودشان «بچه کمی جان بگیرد». آن‌ها فقط در حد یکی دو هفته دیرتر مراجعه کردند، اما اکنون فرزندشان که در سن نوجوانی است، از نعمت بینایی بی‌بهره مانده است. والدینی که نوزادشان به اصطلاح نارس به دنیا می‌آید، چه باید بکنند؟ از آنجا که لیست

نوزادان نارس از طریق بیمارستان‌ها، مراکز بهداشتی و... برای کلینیک ویژه نوزادان نارس در بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص) مشهد ارسال می‌شود و پس از آن برپایه اولویت و در نظر گرفتن شرایط نوزاد، نوبت دهی صورت می‌گیرد، حتی اگر نوزاد از بیمارستان ترخیص شود، نیز کادر درمان، پیگیری مراجعه برای معاینه را انجام می‌دهند. بنابراین تنها کاری که نیاز است والدین انجام دهند، این است که معاینه فرزند و اگر نیاز بود، اقدام درمانی برای او را به تعویق نیندازند. باین حال ممکن است تعدادی از خانواده‌ها در روزی که نوبت برای آن‌ها در نظر گرفته شده است، مراجعه نکنند و کادر درمان بیمارستان با آن‌ها تماس می‌گیرند و دلیل مراجعه نکردن را جویا می‌شوند و دوباره برای آن‌ها نوبت می‌گذارند. در نوبت بعد اگر مراجعه نکنند، مراکز بهداشت تماس می‌گیرند تا خانواده‌ها را توجیه کنند و در صورتی که بازهم رضایت ندهند، دستگاه قضایی وارد ماجرا می‌شود. اما تمام این پروسه باید خیلی زود اتفاق بیفتد تا زمان از دست نرود.

صدور دستور قضایی برای ۶۶ نوزاد

براساس آماری که کلینیک نوزادان نارس در اختیارمان قرار می‌دهد، «در سال گذشته، دستور قضایی برای حدود شصت نوزاد صادر شده است که والدین سی نوزاد مراجعه کرده و والدین سی نوزاد دیگر بازهم مراجعه نکرده‌اند. از ابتدای امسال نیز برای والدین شش نوزاد، دستور قضایی صادر شده است که خانواده یکی از آن‌ها با وجود دستور قضایی، بازهم مراجعه نکرده‌اند.» آن‌طور که سرپرستار کلینیک نوزادان نارس می‌گوید، تا سال گذشته، درمان برای کودکان که هفت سال رایگان بود، اما امسال بیمه فقط ۷۰ درصد هزینه را تقبل می‌کند و ۳۰ درصد باقی را باید بیمار بپردازد؛ به همین دلیل اگر خانواده مشکل مالی داشته باشد، به واحد مددکاری ارجاع می‌دهیم تا مشکلاتش رفع شود.

کمبود فوق تخصص و تجهیزات گران برای معاینه

این معاینه دقیق باید فقط توسط فوق تخصص انجام شود و حتی یک متخصص چشم، نمی‌تواند این کار را انجام دهد. ضمن اینکه فوق تخصص شبکیه بودن لازم هست، اما کافی نیست. طبق گفته شعبی، اکنون شاید بیست فوق تخصص شبکیه در مشهد داشته باشیم، اما فقط شش نفر از آن‌ها می‌توانند این کار را انجام دهند، ضمن اینکه به طور کلی، چشم پزشکان در دنیا، خیلی تمایلی به این حوزه ندارند؛ به دلیل اینکه از لحاظ قانونی، مسئولیت سنگینی برای پزشک دارد.

معاینه و تصویربرداری شبکیه نوزادان نارس در بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص)، از طریق یک دستگاه که به رایانه وصل است، انجام می‌شود. اتاق معاینه در کلینیک نوزادان نارس بزرگ نیست، اما کارهای خیلی بزرگی در این اتاق‌ک انجام می‌شود. باین حال، باهدف اینکه کار گسترده‌تر شود و راحتی بیشتر برای نوزادان و خانواده‌های آن‌ها فراهم شود، دو مشکل وجود دارد؛ یکی کمبود تعداد چشم پزشکان فوق تخصص که بتوانند نوزادان را معاینه کنند- که البته مختص کشور ما نیست و معضلی جهانی است- و نکته بعدی، گرانی تجهیزات و ممکن نبودن تهیه آن به تعداد زیاد است.

استاندارد پنج‌ساله، استفاده هشت‌ساله

دستگاه معاینه و تصویربرداری از شبکیه چشم نوزادان، ۹۰ میلیارد تومان قیمت دارد و اکنون هشتمین سالی است که تمام معاینات مناطق تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی مشهد توسط آن انجام می‌شود. شعبی معتقد است: «معمولا استاندارد دستگاه‌ها در حوزه پزشکی، پنج ساله است.» با این توصیف، این دستگاه از عمر استاندارد خود عبور کرده است. از سوی دیگر به گفته او، در حال حاضر نسل جدید این دستگاه‌ها وارد بازار شده است و شرکت‌مدنظر، دیگر این نوع دستگاه را پشتیبانی نمی‌کند. شعبی درباره هدایت خیران سلامت به سمت تأمین تجهیزات مورد نیاز در بیمارستان‌ها، ادامه می‌دهد: یک دستگاه قدیمی داشتیم که آن را تعمیر کرده ایم و به عنوان جایگزین در نظر گرفته‌ایم، اما همین دستگاه ۹۰ میلیاردی را هم خیر خود بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص) برای ما تهیه کرده است؛ البته از سال ۱۴۰۰ پزشکی از راه دور نیز داریم و یک دستگاه در بیمارستان ام‌البنین(ص) مستقر است که هر روز به یکی از آی‌سی‌یوهای نوزادان در بیمارستان‌های مشهد می‌رود و تصویر چشم نوزاد به صورت اینترنتی برای بررسی به بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص) ارسال می‌شود. اگر بیمارستان‌های خصوصی نیز هزینه را تقبل کنند، می‌توان دستگاه را به این مراکز نیز انتقال داد. در سال گذشته، تصویر شبکیه چشم ۹۲۸ نوزاد و در سال جاری تاکنون، تصویر شبکیه ۱۹۷ نوزاد از طریق اینترنت برای کلینیک نوزادان نارس، ارسال شده است.

معاینه ۲۰ تا ۸۰ نوزاد در روز

در کلینیک نوزادان نارس بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص) مشهد، معمولا روزانه بین بیست تا هشتاد نوزاد معاینه می‌شوند. ابتدا قطره‌ای در چشم نوزادان ریخته می‌شود تا مردمک چشم آن‌ها، باز و امکان معاینه فراهم شود. سپس براساس آن تصمیم گرفته می‌شود که آیا نیاز به معاینات بعدی یا اقدام خاص درمانی وجود دارد یا خیر. شعبی می‌گوید: ۹۷ درصد این نوزادان فقط لازم است به‌طور مرتب معاینه شوند تا به اصطلاح، چشمشان «برسد» و تا ۲ و ۳ درصد آن‌ها نیاز به اقدام درمانی دارند که بازهم برخی از آن‌ها به تزریق آمپول داخل چشمی، بعضی به لیزرهای چشمی و تعداد اندکی به عمل چشم نیاز دارند.

هشدار به خانواده‌ها برای جلوگیری از نابینایی فرزندشان

آنچه خواندید، تلاش بی‌وقفه‌ای است که موجب شده است در خراسان رضوی حدود چهارده سال، نابینایی در بین نوزادان نارس نداشته باشیم، اما تعدادی از خانواده‌ها به دلایل مختلفی که شاید مهم‌ترین آن‌ها، آگاهی نداشتن در این زمینه باشد، تمایلی به مراجعه برای معاینه چشم نوزاد خود ندارند. این درحالی است که طبق گفته شعبی، بیماری شبکیه نوزادان نارس، شایع‌ترین علت نابینایی نوزادان در دنیا است و اگر پدر و مادران در روزهای طلایی پس از تولد، به منظور پیگیری و مراقبت در این زمینه اقدام نکنند، فرزندشان تا پایان عمر نابینا خواهد ماند و در دنیا تاکنون به غیر از درمان در دوره نوزادی، هیچ راه دیگری برای درمان این نابینایی وجود ندارد.

صدور دستور قضایی برای درمان نوزادان نارس

نیره عابدین‌زاده، معاون دادستان مشهد، نیز با اشاره به کار بزرگی که در مشهد انجام شده است، می‌گوید: برای جلوگیری از نابینایی نوزادان نارس‌کی که مشکل بینایی دارند، سه دستگاه دادگستری، به‌زیستی و علوم پزشکی در کنار هم قرار گرفته‌اند. نابینایی این نوزادان فقط با غربال قابل سنجش است و خانواده‌ها متوجه آن نمی‌شوند. بنابراین بعضی از آن‌ها برای درمان کودک مقاومت می‌کنند و آگاهی درباره این موضوع ندارند؛ به خصوص این موضوع در خانواده‌هایی که سطح فرهنگی پایین‌تری دارند، بیشتر است. او اظهار می‌کند: دانشگاه علوم پزشکی مشهد برای مشکل برخی نوزادان به دادگستری، نامه ارسال می‌کند که اگر این بچه درمان نشود، از این پس نابینا خواهد بود. در این مرحله، دادگستری وارد کار می‌شود و با صدور دستور قضایی، تیمی را به منزل خانواده اعزام می‌کند تا بچه را از پدر و مادر تحویل بگیرند و بعد از انجام درمان، کودک صحیح و سالم تحویل خانواده داده می‌شود. عابدین‌زاده بیان می‌کند: البته برای تحویل گرفتن کودک نیز درگیری یا ناراحتی پیش می‌آید، اما این کار در جهت جلوگیری از نابینایی آن‌هاست. تصویربرداری و در نتیجه اقدام درمانی در بیمارستان خاتم‌الانبیا(ص) مشهد انجام می‌شود و شاید هفته‌ای یک یا دو نوزاد به این شکل داشته باشیم.